

Sandra Kooke en Henny de Lange
redactie cultuur & media

REACTIES

FELIX ROTTENBERG

Voorzitter Amsterdamse
Kunstraad

“De grote vraag is of de raad van toezicht goed heeft gefunctioneerd. Had die voldoende kennis van de museumwereld, de internationale kunstwereld en van de gedragscodes voor bestuur toen die Beatrix Ruf, die overmatig slordig heeft gehandeld, aannam? De Governance Code Cultuur stelt dat er geen belangenverstremming mag zijn. Maar de toezichthouders lieten ruimte voor de bijverdiensten van Ruf. Als een directeur zegt dat ze een verdienpraktijk wil hebben, moeten alle alarmbellen gaan rinkelen. De huidige raad van toezicht greep wel goed in. “Voor de tweede keer in zeven jaar raakt het Stedelijk Museum een directeur kwijt. Dat is schadelijk. Net nu er een collectie komt die zij heeft gemaakt. Het museum moet nu iemand aannemen die het vertrouwen heeft van het personeel en die in staat is zowel blockbusters te maken als avantgardistische specials. Er is maar een beperkt aantal geschikte mensen.”

RUDI FUCHS

Oud-directeur Stedelijk Museum,
Amsterdam

“Het museum ligt me zo na aan het hart, dat ik er voorlopig niets over wil zeggen. Je hoort allemaal beweringen, zonder te weten wat er van klopt.”

HENDRIK DRIESSEN

Directeur Museum De Pont,
Tilburg

“Een museumdirecteur moet geen nevenactiviteiten hebben die in potentie concurreren met het eigen museum. Alles wat hij of zij onderneemt, moet in het belang van het museum zijn. Om die reden heb ik bijvoorbeeld voor mijzelf nooit kunst gekocht. Al was het maar om te voorkomen dat een kunstenaar daar bepaalde verwachtingen aan ontleent. Ik maak me wel zorgen hoe het nu verder moet. Voor de sfeer op de werkvloer en ook de reputatie van het Stedelijk is dit niet goed. Het kan ook potentiële kandidaten voor de opvolging van Ruf afschrikken. De raad van toezicht moet de tijd nemen en zich grondig beraden op de toekomst van het museum.”

WILLEM BAARS

Kunstadviseur

“Dat er twee directeuren vroegtijdig vertrekken bij het Stedelijk zegt ook iets over de kunstwereld, waar vooral naar reputaties wordt gekeken. Een van de argumenten van de raad van toezicht om Ruf aan te stellen, was dat het Amerikaanse tijdschrift *ArtReview* haar rekent tot de tien meest invloedrijke personen in de kunstwereld. Maar wat zegt dat? Ook Rufs voorganger Ann Goldstein had

zo’n klinkende reputatie, die niet bewezen kon worden door belangrijke tentoonstellingen of publicaties. Ruf had als directeur van de Kunsthalle Zürich een kringetje tweederangs artiesten om zich heen verzameld. Die heeft ze gewoon meegenomen naar Amsterdam om ze daar weer exposities aan te bieden. De gemeente Amsterdam en de raad van toezicht moeten maar eens diep nadenken hoe ze verder willen met het museum. En dan gewoon in Nederland zoeken naar een goede kandidaat.”

WIM VAN KRIMPEN

Oud-directeur Kunsthil Rotterdam
en Gemeentemuseum Den Haag

“Bij haar aantreden was bekend dat Ruf veel nevenactiviteiten had, waaronder betaald advieswerk. De raad van toezicht heeft dat goed gevonden, op voorwaarde dat haar werk bij het museum er niet onder zou lijden. Dat kan echt niet in zo’n baan; je moet alle nevenfuncties schrappen. Er zal dus ook gekeken moeten worden naar de rol van de raad van toezicht. Ik was wel enthousiast dat Ruf voor de avantgarde koos. Dat móet in het Stedelijk en dat deed ze ook heel goed. Maar ze verloor wel steeds meer uit het oog dat een museum er voor iedereen is en dat het ook tentoonstellingen moet brengen die aantrekkelijk zijn voor het grote publiek.”

DOKTER CORRIE-BOEK

Met humor seksvragen te lijf

‘Ik kijk weleens naar porno online. Is dat slecht van mij?’ vroeg de twaalfjarige Sjors. In ‘Dokter Corrie geeft antwoord’ beantwoordt Niki Padidar, de schrijver van Dokter Corrie, deze en vele andere vragen van kinderen over onder andere zoenen, homoseksualiteit en masturbatie.

De informatie in het boek wordt omlijst met foto’s van genitaliën, tal van synoniemen voor vrijen en in het hart van het boek een popup-piemel. Niet op ware grootte, staat erbij.

Moet dat nou?

Ja, zegt auteur Padidar. “Met humor krijg je de aandacht van kinderen. Door alles bij naam te noemen, laat je zien dat je ze serieus neemt. Bovendien: ze horen en zien het toch wel. Onderzoek wijst uit dat kinderen later aan seks beginnen en minder risico’s nemen als je ze vroeg voorlicht”, zegt Padidar. Eerder was Dokter Corrie, gespeeld door cabaretière Martine

Sandifort, te zien in het ‘Schooltv-weekjournaal’. Verontruste ouders ondertekenden een petitie om daar een eind aan te maken. Vorig jaar kwam ze terug met een eigen tv-show. Zelf herinnert Padidar zich dat ze als zevenjarige per ongeluk porno zag op televisie en daar een tijd lang flink van in de war was. “Ik had graag een boek gehad dat me antwoorden had gegeven. Ouders denken nogal eens ten onrechte dat hun kind geen interesse heeft in seksualiteit en zeker van porno willen ze niks weten, maar een op de drie kinderen onder de 10 jaar heeft het al weleens gezien. Dan kun je kinderen maar beter voorbereiden.” De meeste voorlichtingsboeken verplaatsen zich te weinig in de belevingswereld van kinderen, vindt Padidar. “Ze leggen bijvoorbeeld wel uit hoe menstruatie werkt, maar niet hoe je je kunt voelen als je ongesteld bent.”

Kim van de Wetering

DUURZAAMHEID & NATUUR

Plannen voor woningisolatie bedreigen de vleermuis

Monica Wesseling

Vleermuizen dreigen op grote schaal slachtoffer te worden van woningisolatie. Zeker voor zeldzamere soorten als meervleermuis, laatvlieger en ingekorven vleermuis kunnen de gevolgen dramatisch zijn. Netwerk Groene Bureaus, de brancheorganisatie van ecologische adviesbureaus, maakt zich grote zorgen.

“Driekwart van de West-Europese populatie meervleermuizen kan door grootschalig isoleren het loodje leggen”, aldus Dirk van Pijkeren van het Netwerk. “En niet alleen vleermuizen. Ook gierzwaluw en huismus komen in de knel.”

Nederland staat aan de vooravond van een grootschalig isolatieprogramma voor woningen. Per jaar moeten minimaal 300.000 huurwoningen worden geïsoleerd en het NOM-keurmerk (Nul Op de Meter) krijgen.

Om kosten te besparen en vertraging te voorkomen, hebben bouwers, woningcoöperaties en gemeenten een gedragscode opgesteld. De code, die het kabinet wil overnemen, voorziet in gestandaardiseerde compensatie voor nest-, slaap- en overwinteringsplek van vleermuizen, gierzwaluwen, huismussen en steenmarters. Na een aantal jaar zal het effect daarvan worden onderzocht.

De ecologische adviesbureau’s vinden dat deze handelwijze indruist tegen de Wet natuurbescherming en de Vogel- en habitatrichtlijn. Van Pijkerden: “De code voorziet niet in gedegen onderzoek vooraf naar de in de huizen aanwezige dieren. Geen maatregelen die rekening houden met de specifieke wensen van de onderling sterk verschillende diersoorten, maar eenheidsworst als compensatie. Zo

‘Er zijn geen afspraken gemaakt om vooraf onderzoek te doen naar de in de huizen aanwezige dieren’

‘Door spouwmuren vol te spuiten, raak je overwinterings- en kraamgelegenheden kwijt’

worden er voor elk gerenoveerd, en dus geïsoleerd, huis een of meer vleermuiskasten opgehangen of kieren open gelaten.”

Die handelwijze gaat volledig voorbij aan de behoeften van de vleermuizen, zeker van de zeldzame soorten, zegt Van Pijkerden. “Door spouwmuren vol te spuiten, muren te isoleren door een extra schil om de woning te zetten of zolders te isoleren, raak je overwinterings- en kraamgelegenheden kwijt. Die vallen met wat vleermuiskasten niet te compenseren.”

DE VERDIEPING 12
Bedreigd door isolatie

DUURZAAMHEID & NATUUR

NATUURDAGBOEK

18 oktober 2017

Langs de hei met Koos

Planken Wambuis, stelde Koos van Zomeren voor, daar liep hij wel eens met de hond, een ronde van zo-wat twee uur. Planken Wambuis op de Veluwe herinnerde ik me uit mijn kindertijd vooral van het pannenkoekenhuis dat nu een restaurant is. Wij hadden geen auto maar onze tantes wel. Met tante Gre reden we naar de Hoge Veluwe, met tante Go naar Planken Wambuis. Een wambuis van planken leek mij toen oncomfortabel en dat lijkt het me nog steeds.

Koos kreeg de Jan Wolkers-oeuvreprijs. Wilt u weten waarom, lees dan zijn laatste boek 'Alle Vogels', een compilatie uit veertig jaar schrijven over vogels. Er zitten twee leeslinten aan. Twee leeslinten? Ja, en als je ze gebruikt om bladzijden met bijzondere zinnen nog even te bewaren, zijn ze op bladzij 3 op.

We lopen langs de hei waar Koos weleens klapeksters ziet. Hij schreef een boek over klapeksters, die wonderlijke zangvogels die leven als roofvogels en die hun prooien op doorns spietsen. Ooit broedden ze in Nederland, nu komen ze alleen 's winters op bezoek. Wij zijn te vroeg voor klapeksters. Maar het wandelt comfortabel in Planken Wambuis.

Een mountainbiker racet langs, een flits zo roze dat ik me een zonnebril zou wensen. Koos' hondje, een koddige borderterriër, hobbelt er een eindje achteraan. Het lukt hem de fietser te verjagen en hij huppelt voldaan en opgetogen terug. Koos heeft het niet zo op mountainbikers want hij houdt van hazelwormen. Over die pootloze hagedissen schreef hij een heel boek. Hazelwormen liggen weleens op een pad te dutten. Of steken over. Eén zo'n voortjagende fietser zou hem met wat geluk nog kunnen missen, maar ze sjezen vaak in lange rijen voorbij, daar is geen ontsnappen aan.

Twee jaar geleden viel Koos' vorige hond in een ravijn. Over de hond en zijn verdriet schreef hij het boek 'Alptraum'. Koos beweert te zijn uitgeschreven over natuur. Ik moet het nog zien.

Koos Dijksterhuis

Hazelworm
FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

Bedreigd door isolatie

NATUURBESCHERMING Wordt de vleermuis het haasje van grootschalige woningisolatie? Ecologische adviesbureaus houden hun hart vast.

tekst **Monica Wesseling**

Het Netwerk Groene Bureaus ziet het somber in voor de vleermuis als we straks jaarlijks ten minste 300.000 huurwoningen gaan isoleren. 'Even vooraf, ook wij onderschrijven de noodzaak van grootschalige klimaatmaatregelen', zegt Dirk van Pijkeren van het netwerk, waarin ecologische adviesbureaus samenwerken. Maar door de manier waarop, komen sommige vleermuissoorten ernstig in de verdrukking, vreest hij.

De positie van de vleermuis in huis wordt geregeld in de gedragscode Wet Natuurbescherming Natuurinclusief Renoveren. Die code is opgesteld door vereniging Stroomversnelling, een samenwerkingsverband tussen onder meer bouwers, woningcorporaties en gemeenten om het grootschalige isolatieprogramma haalbaar te maken. De code – het kabinet wil die overnemen – bevat richtlijnen hoe om te gaan met woningbewonende vleermuizen, gierzwaluwen, huismussen en steenmarters. De compensatie daarvan moet worden gestandaardiseerd.

"Maar de ene vleermuis is de andere niet", zegt Van Pijkeren. "Gewone dwergvleermuizen overwinteren massaal in spouwmuren en ook laatvliegers verblijven 's winters in huis.

Zolders zijn belangrijke kraamkamers voor de ingekorven vleermuis en grijze grootoorvleermuis, terwijl onder meer laatvliegers 's zomers in spouwmuren slapen en baardvleermuizen achter gevelbetimmeringen te vinden zijn."

Voor vleermuizen komen er vleermuiskasten. Maar, legt Van Pijkeren uit, in die kasten kunnen onmogelijk de in spouwmuren zo ideaal gebufferde temperatuur en luchtvochtigheid heersen. "Er is in elk geval nooit onderzoek naar gedaan."

Ook andere voorgestelde maatregelen zijn volgens secretaris Bas van Leeuwen van het netwerk door gebrek aan kennis veel te experimenteel. "Zo wordt voorgesteld voor het volsputten van spouwmuren eerst de vleermuizen weg te jagen door er lucht in te spuiten. Maar hoe vleermuizen, zeker lethargische overwinterende vleermuizen daarop reageren en welke luchtdruk ongevaarlijk is, is totaal onduidelijk. Ik houd mijn hart vast."

Voor sommige zeldzame soorten kunnen de gevolgen volgens Van Pijkeren écht verstrekkend zijn. Zo herbergt Nederland binnen West-Europa de grootste populatie meervleermuizen, jagers boven groot open water. "Een flinke achteruitgang hier heeft dus internationale repercussies."

De code voorziet, zo brengt Van Leeuwen naar voren, nu slechts in een historisch onderzoek naar verspreidingsgegevens en een *quick scan* van het gebouw om de geschiktheid van

'Het heeft geen zin om standaard een aantal nestkasten in te bouwen. Soms gaan honderden nestplaatsen in één keer verloren.'

het pand voor vleermuizen te beoordelen. "Zo'n onderzoek zegt niets. Niet alleen kom je er zo niet achter welke vleermuizen er nu werkelijk zitten of wat ze er doen. Er gelden altijd dezelfde standaardcompensatiemaatregelen."

Dezelfde, naar het idee van de netwerkvertegenwoordigers foutieve, standaardisering van compensatiemaatregelen wordt ook bij gierzwaluwen en huismussen toegepast. "Het heeft geen zin om standaard een aantal nestkasten of neststenen in te bouwen. Soms gaan honderden nestplaatsen in één keer verloren."

Niet alleen het Netwerk Groene Bureaus, ook de Zoogdierverseniging en in mindere mate de Vogelbescherming Nederland hebben problemen met de voorgestelde werkwijze, ook al hebben beide organisaties meegewerkt aan het

Hoe kun je zeldzame soorten, die specifieke eisen hebben, beschermen met uniforme standaardoplossingen?

Piet Bergers, Zoogdiervereniging

NIET ELKE VLEERMUIS KRIJGT PROBLEMEN

Voor twee vleermuissoorten – de gewone en de ruige dwergvleermuis – en voor de steenmarter hoeven de isolatiemaatregelen naar de mening van het Netwerk Groene Bureaus niet verkeerd uit te pakken. De dieren passen zich makkelijk aan. Daarom komen ze ook zoveel voor.

FOTO'S BUREAU VIRIDIS/WIEGERT STEEN

opstellen van de code. “Door bezuinigingen in het verleden op wetenschappelijk onderzoek, is er veel te weinig kennis over vleermuizen. De voorgestelde maatregelen zijn daarmee nergens op gestoeld. Hoe kun je zeldzame soorten, die specifieke eisen hebben, beschermen met uniforme standaardoplossingen?”, uit directeur Piet Bergers van de Zoogdiervereniging zijn twijfels.

Duurzaamheid versus natuur

Als ‘schuldige’ voor de foutieve en ontoereikende gedragscode is naar zijn idee dan ook Economische Zaken en niet Stroomversnelling aan te wijzen. “Net als wij zijn ook de bouwers op zoek naar een goede natuurvriendelijke manier om de klimaatdoelstellingen te bereiken. Daarvoor is onderzoek nodig waarvoor het ministerie een verantwoordelijkheid heeft. Maar het pakt die tot nu toe niet op. Als Zoogdiervereniging hebben we vorig jaar de advisering in het kader van het opstellen van de code moeten stopzetten. We hebben 40.000 euro uit eigen zak betaald omdat we dit onderwerp zo belangrijk vinden. Meer was echter niet verantwoord. Bovendien is een deel van onze adviezen terzijde gelegd.”

Stadsvogelspecialist Jip Louwe Kooijmans is milder in zijn oordeel. ‘Vogels zijn in dit geval makkelijker tevreden te stellen. Ze gebruiken de gebouwschil alleen als nestgelegenheid. Met de voorgestelde maatregelen wordt het

‘Met de code wordt Nederland zo snel mogelijk fossielvrij gemaakt. Dat zou toch op sympathie van de groene clubs moeten kunnen rekenen.’

verlies aan nestplekken meer dan gecompenseerd. Dankzij jarenlang onderzoek en praktijkervaring is er veel kennis over gierzwaluwen en huismussen. Dat geeft ons het vertrouwen dat de vogels bereid zijn nieuwe nestgelegenheden te gebruiken. Huismussen wat makkelijker dan de honkvaste gierzwaluwen, maar ook die verkassen echt wel in geval van nood. Ze hebben immers in het verleden ook al het buitengebied voor de stad ingeruild en koloniseren in de huidige tijd nieuwbouwwesteden als Zoetermeer.’

Het vertrouwen in de souplesse van de stadsvogels betekent niet dat Vogelbescherming nu achterover leunt. “Ook wij hebben twijfels. Bijvoorbeeld over de handhaving van de richtlijnen en de monitoring achteraf. De

juridische waarborging daarvan is erg dun.”

Voorzitter Leen van Dijke van Stroomversnelling werpt de aantijgingen verre van zich. “Bouwers, gemeenten, woningbouwcoöperaties en andere partijen proberen met de code Nederland zo snel mogelijk fossielvrij te maken. Dat zou toch op sympathie van de groene clubs moeten kunnen rekenen. Met de code omzeilen we de vertragende obstakels van de vergunningverleningen. En inderdaad, uitgebreid onderzoek vooraf is niet meer nodig. Dat zal een bittere pil zijn voor bureaus die hun geld hieraan verdienen.”

Ook de inhoudelijke bezwaren onderschrijft Van Dijke niet. “We hebben ongelooflijk veel tijd gestoken in het ontwikkelen van een goede verblijfplaats voor vleermuizen. En oké, er zitten wellicht experimentele maatregelen in de code, maar met een goede monitoring en het zo nodig jaarlijks aanpassen van de voorschriften voor de bouwers zorgen we ervoor dat vleermuizen en vogels geen schade lijden. Niet voor niets hebben de soortbeschermingorganisaties hierover meegepraat.”

Door de kritiek dat het het netwerk te doen zijn om instandhouding van hun werk, voelt Van Leeuwen zich niet aangesproken. “Er is geen gedegen onderzoek vooraf, maar de code voorziet wel in vijf jaar monitoring achteraf. Werk dat bij de ecologische adviesbureaus terecht zou komen. Uiteindelijk betekent de code dus meer werk.”

WETTELIJK KADER

De leden van het **Netwerk Groene Bureaus**, de brancheorganisatie voor groene adviesbureaus, adviseren opdrachtgevers (bouwers, gemeenten, wengenbouwers) hoe ze aan de wettelijke eisen ten aanzien van flora en fauna kunnen voldoen. De termijn voor het indienen van **bezwaarschriften** tegen de gedragscode Wet Natuurbescherming Natuurinclusief Renoveren, waartegen het Netwerk Groene Bureaus zich verzet, is verstreken. Eind november wordt de code – al dan niet gewijzigd – vastgesteld. **Behandeling in de Eerste of Tweede Kamer is niet nodig.**